
Екранна термінологія: від лексичної структури до перекладацьких рішень

Світлана Радецька

Факультет романо-германської філології, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Київ, Україна

ORCID 0000-0002-6117-0682

Анотація: У статті розглядається сучасна англomовна терміносистема кінематографії як важливий елемент спеціальної лексики, що відіграє значну роль у міжкультурній комунікації та перекладацькій практиці. Мова, зокрема спеціалізована лексика, відображає культурні, соціальні й наукові зміни, і терміни є не лише результатом, але й інструментом розвитку певної сфери знань. Кінематограф як синтетичне мистецтво охоплює технічні, художні й теоретичні компоненти, що відображається в його термінології. У дослідженні наголошується на динаміці розвитку кінотермінології, яка зазнала значних змін під впливом технічного прогресу, глобалізації та міждисциплінарного обміну.

В статті проаналізовані джерела формування термінів: запозичення з театральної, фотографічної та літературної сфер, а також способи творення нових термінів (словоскладання, деривація, калькування тощо). Увага зосереджена на структурно-семантичних особливостях термінів, їх багатозначності, синонімії, еволюції та усталеності в системі мови. Підкреслюється складність перекладу термінів через відсутність еквівалентних понять в українській мові або відмінність у культурному контексті. Аналіз перекладацьких стратегій включає транслітерацію, калькування, описовий переклад, експлікацію та інші прийоми.

Значну увагу приділено проблемі відтворення термінологічних одиниць у художньому контексті, де терміни можуть набувати оцінної та образної функцій, що ускладнює переклад. Також акцентується на потребі систематизації кінематографічної термінології для забезпечення точності та зрозумілості комунікації у професійному середовищі. У роботі підкреслюється, що терміни у сфері кіно стали невід'ємною частиною загальнонавчаної лексики, що сприяє їх активному використанню не лише фахівцями, а й широкою аудиторією.

У результаті дослідження зроблено висновок, що англomовна кінотермінологія є динамічною системою, що постійно оновлюється, відображаючи як розвиток кіномистецтва, так і еволюцію суспільно-культурного простору. Її переклад вимагає комплексного підходу з урахуванням лінгвістичних, культурологічних та прагматичних чинників.

Ключові слова: кінематографічна термінологія, спеціальна лексика, термін, англійська мова, переклад, структурно-семантичні особливості, запозичення, транслітерація, калькування, культурна адаптація, мова кіно, професійна комунікація.

1. Вступ

Одним з елементів культурного середовища, що є одночасно і результатом розвитку цивілізації, засобом фіксації її історії і одним із засобів її формування є мова, і перш за все спеціальна лексика – сукупність лексичних одиниць (в першу чергу термінів) спеціальних областей знання. Динамічний розвиток науки неминуче супроводжується появою нових спеціальних слів, а збільшення ролі науки в житті суспільства обумовлює зростання значущості термінології в мові. Бурхливе зростання науково-технічних знань в наші дні стало результатом того, що понад 90% нових слів, що з'являються в сучасних мовах, становить спеціальна лексика. Прискорений темп накопичення нових термінів призводить до необхідності їх упорядкування і систематизації, що є головною проблемою термінології.

Сфера кінематографу в останні роки зазнала інтенсивного розвитку (цей розвиток продовжується і сьогодні), також терміносистема цієї сфери викликає особливу увагу при перекладі. Вчені розглядають питання запозичення термінів, пошуку еквівалентної лексики, а в разі відсутності еквівалента в системі мови-реципієнта – його створення в процесі перекладу за допомогою транслітерації, калькування, експлікації та інших способів. Однак на сьогодні багато проблем передачі значень спеціальної лексики, особливо в текстах ненаукового стилю, засобами іншої мови залишаються актуальними й не вирішеними остаточно. Зокрема, сучасне перекладознавство здебільшого оминає увагою проблему відтворення значень важливого шару термінологічної системи будь-якої мови, а саме кінотермінології.

2. Об'єкт і предмет дослідження

Об'єкт дослідження: сучасна англomовна терміносистема кіно, яка охоплює спеціалізовану лексику, що використовується у сфері кінематографії, зокрема терміни, пов'язані з процесом створення фільмів, операторською роботою, монтажем, сценарною справою, жанровою класифікацією, кінокритикою тощо. Ця терміносистема формується під впливом технічного прогресу, розвитку нових форматів кіно та глобалізації культурного простору, що зумовлює активне оновлення та розширення термінологічного складу.

Предмет дослідження: лінгвокультурологічні та структурно-семантичні особливості англomовних термінів у галузі кінематографії, їх класифікація, походження, а також специфіка їх перекладу українською мовою. Особлива увага приділяється відображенню культурних реалій, стилістичному забарвленню термінів, а також використанню різноманітних перекладацьких стратегій і технік з урахуванням контексту та цільової аудиторії.

3. Ціль дослідження

Актуальність дослідження зумовлена тим, що у сучасних умовах стрімкого розвитку науки, технологій і медіа особливої значущості набуває вивчення спеціалізованих терміносистем, зокрема термінології кінематографії як однієї з динамічних і міждисциплінарних галузей знань. Кінематографічна термінологія охоплює не лише технічну і професійну сферу створення фільмів, а й художні, теоретичні та культурологічні аспекти, що відображаються в мові. Через високий рівень проникнення спеціальної лексики у загальнонавчальну мову, її дослідження має як лінгвістичну, так і соціокультурну вагу. Актуальність теми також зумовлена потребою в систематизації та перекладацькому опрацюванні термінів, які часто мають кілька значень, складну структуру, міжмовні відповідники та відображають еволюцію кіно як виду мистецтва і технології.

Метою дослідження – є вивчення структурно-семантичних особливостей кінематографічної термінології, з'ясування специфіки її функціонування в мові, а також аналіз основних перекладацьких прийомів, які застосовуються при передачі цієї термінології з англійської на українську мову.

4. Аналіз літератури

Питання вивчення кінематографічної термінології як спеціалізованої підсистеми мови стало об'єктом зацікавлення багатьох дослідників у галузі термінознавства, перекладознавства та медіадискурсу. У науковій літературі підкреслюється міждисциплінарний характер кінематографічної термінології, що поєднує технічні, мистецькі, культурологічні й семіотичні елементи.

Однією з фундаментальних теоретичних основ є праці В. І. Карабана, який досліджує принципи перекладу термінології у науково-технічних текстах. У своїй праці *"Переклад англomовної науково-технічної літератури"* [1] він виокремлює низку перекладацьких

трансформацій, серед яких транскрипція, транслітерація, калькування, описовий переклад, генералізація, конкретизація тощо. Ці прийоми є актуальними й під час передачі термінологічних одиниць кінематографічної сфери, що часто мають складну структуру та багатозначність.

Моліна та Хуртадо Альбір запропонували функціональний підхід до класифікації перекладацьких технік, який базується на аналізі мікроодиниць тексту. У статті *Translation Techniques Revisited: A Dynamic and Functionalist Approach* вони описали 18 технік перекладу, серед яких запозичення, калька, модуляція, адаптація, компресія, заміна тощо. Ці техніки є ефективними інструментами при передачі кінематографічної лексики в перекладацькій практиці [2].

Цінним у контексті дослідження є також підхід Бекі Петерсон (*Becky Peterson*), яка у праці *Textiles on Film* [3] розглядає взаємозв'язок мови, костюма та візуальної естетики у кіномистецтві. Авторка демонструє, що термінологічні одиниці в межах кінодискурсу виходять за межі технічної сфери, набуваючи художнього й символічного змісту.

Серед українських дослідників варто згадати Л. І. Сливку, яка у своїй праці *"Еволюція кінематографічної термінології: мовознавчий аспект"* [4] аналізує історію становлення термінологічної системи кіно в українській мові, її нормування та адаптацію до функціональних стилів. Авторка підкреслює необхідність систематизації термінів та їх уніфікації в умовах інтенсивного запозичення іншомовних одиниць.

Також важливими є напрацювання Н. А. Кошманової, яка досліджує стилістичну варіативність термінів у медіатекстах (*"Стилістичні особливості термінів у медіатекстах"* [5]). Дослідниця звертає увагу на проникнення професійної лексики у загальнонавчальну мову, що є характерним для сучасної кінематографічної термінології.

Таким чином, огляд наукових джерел свідчить про актуальність дослідження кінематографічної термінології як об'єкта лінгвістичного та перекладознавчого аналізу. Нинішнє дослідження спирається на узагальнення підходів зарубіжних і вітчизняних науковців, поєднуючи структурно-семантичний аналіз із функціональним підходом до перекладу, з метою виявлення специфіки передачі термінологічних одиниць англійською мовою українською.

5. Методи дослідження

У процесі дослідження було використано низку загальнонаукових та спеціальних методів, що забезпечили всебічний аналіз англійської кінематографічної терміносистеми та особливостей її перекладу українською мовою в текстах художнього та публіцистичного стилю.

Зокрема, застосовувалися методи класифікації, аналізу та синтезу, що дозволили систематизувати терміни за семантичними, структурними та функціональними ознаками, а також узагальнити отримані результати.

Компонентний аналіз дав змогу виявити значеннєві складники терміноодиниць, їх семантичні відтінки та внутрішню структуру, що стало основою для виявлення міжмовних відповідників. Дефініційний аналіз базувався на зіставленні словникових дефініцій, що дозволило уточнити значення термінів та виявити їхню специфіку у професійному кінематографічному контексті.

З метою вивчення специфіки перекладу кінематографічної термінології було використано методи перекладознавчого аналізу, які передбачають виявлення перекладацьких трансформацій, аналіз відповідності перекладу змісту, стилю та функціонального навантаження оригінальних термінів. Зокрема, застосовувалися положення перекладацьких теорій, запропонованих В. Карбаном, Х. Моліна та Л. Альбір [1, 2], щодо ідентифікації технік перекладу спеціалізованої лексики в аудіовізуальному та художньому дискурсах.

Комплексне використання зазначених методів дало змогу глибше дослідити лінгвокультурні, семантичні й структурні характеристики англomовних кінематографічних термінів та особливості їх відтворення у процесі перекладу.

6. Результати дослідження

Перед тим, як почати описувати наше розуміння поняття «термін», перш за все, зазначимо, що в лінгвістичній науці немає єдиної думки про це мовне явище. Тому наведемо розуміння терміна різними дослідниками, де проглядаються такі об'єднуючі ознаки, як співвіднесеність з науковим поняттям, системність і т. п.

Термінологічність – одна з основних стильових рис наукового стилю, яка є інформативним лексикологічним центром в науці. Термін є когнітивним та концептуальним центром текстів мови банківської справи, як і будь-якого іншого тексту. Саме він слугує в якості засобу вираження банківських процесів та їх складових. Мовознавці вважають за термін, як правило, мовний засіб вираження спеціального поняття.

На думку Дж. Пірсона, існує два підходи до визначення терміну: з одного боку, до термінів слід відносити тільки спеціальні слова з певної галузі, а всі інші слова слід вважати частиною загальної лексики. З іншого боку, термінами можна позначати усі слова, які вживаються у спеціальному контексті [6].

В основі кожного терміну завжди закладено визначення певної реальності, яку він позначає – завдяки цьому терміни представляють собою точну і водночас стислу характеристику предмета або явища. Кожна галузь знань містить в собі власні терміни, які й складають суть термінологічної системи відповідної науки. При визначенні терміну акцентують увагу на його функціонально-смысловому прояві, адже термін за висунутими до нього вимогами має відноситися до одного поняття. Питання про те, чи є термінологічність властивістю лексичних одиниць чи їхньою функцією, викликають дискусії до сих пір. Визнання ознаки термінологічності як властивості лексичних одиниць приводить деяких дослідників до протиставлення терміну загальноновживаному слову і навіть загальнолітературному [7]. Більшість лінгвістів пов'язують термінологічність з функцією лексичних одиниць.

Карабан В. І. визначає термін як мовний знак, що репрезентує поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки. Він вважає, що науково-технічні терміни становлять невід'ємну складову науково-технічних текстів [1].

У ХХІ столітті, термін почали розглядати, як уявне поняття, яке викликає у свідомості більш ширший зміст, активований у конкретному контексті його використання [8]. Це означає, що термін – це не лише словникова одиниця, а динамічне знання, яке з'являється та трансформується у професійному дискурсі.

У сучасному термінознавстві термін розглядається не лише як лексична одиниця зі спеціалізованим значенням, а як елемент системної мережі понять певної галузі знань. Так, М. О. Вакуленко визначає термін як *«лексичну одиницю, що позначає чітко окреслене поняття в межах фахового поля і функціонує в системі термінології з використанням аналітичних і статистичних методів дослідження»* [9]. Такий підхід дозволяє поєднувати лінгвістичний і концептуальний рівні аналізу терміноодиниць у професійному дискурсі, зокрема в терміносистемі кінематографії.)

У контексті нашого опису терміна як лексичної одиниці спеціальної мови наведемо наше розуміння термінологічної одиниці як слова або словосполучення, які утворені на основі підрядних зв'язків, що позначають точне наукове поняття, і співвідносяться з іншими термінологічними одиницями в тій чи іншій специфічній термінологічній системі.

Таким чином, під терміном ми розуміємо лексичну одиницю спеціальної мови, яка використовується в мові для точного вираження тих чи інших спеціальних понять з різних професійних сфер. Розглянувши термін як лексичну одиницю спеціальної мови, ми також приходимо до висновку, що термін, належачи до спеціальної мови, характеризується

однозначністю і відсутністю експресивності, яка, в той же час, може виникати під впливом певного контексту.

Як уже було сказано вище, вивчення терміна в сучасній лінгвістиці ведуть у двох планах: спеціально термінологічному і загальнолінгвістичному. У першому випадку досліджуються загальні проблеми термінології, принципи побудови та добору науково-технічних термінів і проводиться аналіз конкретних термінологічних систем певних галузей науки і техніки. У другому випадку дослідники підходять до термінології із загальнолінгвістичного погляду, розглядаючи термінологію як одну зі складових частин словникового складу даної мови, вивчаючи її особливості, зв'язки та взаємодію зі словниковим фондом.

Вивчення мовних одиниць не тільки в системі, а й у їхньому функціонуванні в мовленні є характерним підходом сучасної лінгвістичної науки. Питання, пов'язані з розкриттям потенційних можливостей термінів у системі мови, умови та форми їхньої актуалізації в мовленні, мають велике значення не тільки для виявлення внутрішньосистемних особливостей цих одиниць, а й для вивчення характеру їхнього стилістичного використання.

Останнім часом багато дослідників відзначають насиченість сучасної літературної мови термінологічною лексикою. Зміни в суспільному житті, бурхливий розвиток науки і техніки знайшли своє відображення в житті літературної мови, у розвитку її словника, у русі її стилів тощо. Науково-технічна революція, що відбувається в багатьох сферах сучасного життя, справляє також безпосередній вплив і на нашу мову. Власне термінологія, швидке зростання багатьох терміносистем, а також використання терміна в незвичних для нього сферах уживання являє собою одну з ланок, через яку здійснюється вплив науково-технічної революції на нашу мову.

У широкому використанні термінології в сучасній літературній мові проявляється вплив соціальних змін, спричинених науково-технічною революцією. Стрімкий розвиток усіх наук не може не збагачувати мову. Як зазначають сучасні лінгвісти, спеціальна лексика в наш час стала провідним джерелом поповнення словникового складу загальноновживаної літературної мови [10]. Таким чином, у наш час відбувається інтенсивний процес збагачення загальнолітературної мови за рахунок проникнення в неї досить великої кількості термінологічної лексики спеціальних галузей знань. Багато термінів наукової та технічної термінології стають дедалі більш відомими і загальноновживаними завдяки розвитку засобів масової інформації та широкому поширенню наукових і технічних знань, зростанню загальної освіти. Змінюється саме суспільне сприйняття термінології під тиском того потоку термінів, який хлинув у загальнолітературну мову. Частотність вживання спеціальних термінів у загальнолітературній мові останнім часом різко зросла. Звичайною сферою вживання терміна є стиль наукової прози. Однак, термінологічна лексика широко використовується і в інших стилях мовлення: у газетно-публіцистичному, у художньому, в офіційно-діловому тощо. У стилі наукової прози терміни вживаються для позначення спеціальних понять і мають науково-пізнавальну функцію.

При вживанні терміна в художній літературі він набуває емоційно-експресивних якостей. Це відбувається внаслідок того, що в художньому контексті термін, вступаючи в різні поєднання з нетермінологічною лексикою повсякденної мови, створює певний стилістичний контраст і набуває стилістичної функції. Взаємодія терміна з контекстом може здійснюватися у два способи: термін може впливати на контекст шляхом висування функціонально-стилістичного забарвлення на тлі невідповідного контексту, або контекст може впливати на термін і сприяти появі в терміна додаткових коннотативних значень.

Незважаючи на те що терміносистема кіно в сучасному її вигляді є усталеною складовою словникового складу мови, проблеми виникають якраз при спробі встановити її межі і визначити основні компоненти. Відбувається це через те, що область кінематографії є комплексною міждисциплінарною сферою, що включає в себе: кіно як вид мистецтва (кіномистецтво), його теорію і історію (кінознавство), кіномову, область кінооповіді і нарратології, професійну сферу діяльності і технічну сторону процесу створення фільму

(кіноіндустрія), кіножурналістик, тощо. Протягом історичного розвитку кінематографа і його оточення відбувалися чималі зміни і в мовній царині, що часто супроводжувалися деякою плутаниною в термінології. Таким чином, просуваючись хронологічно в вивченні формування кіномистецтва, можна спостерігати не тільки за безпосереднім історичним процесом, а й за змінами в його осмисленні і засобах вираження (перш за все в словниковому складі і стилістиці).

В даному випадку можна також зіштовхнутися з невизначеністю найменування самої досліджуваної області. У кінотеорії поняття кіномови формально має вузьке значення, яке, за допомогою застосування методів структурної лінгвістики вкладає в уявлення про художні засоби кінематографії. Проте поняття кіномова, мова кіно або мова кінематографії використовуються в теорії кіно і по відношенню до системи прийомів художньої виразності, засобів організації оповіді на екрані, де окремі технічні прийоми створення фільму часто прирівнюються до мовних одиниць. Для більш точної орієнтації в тексті для найменування досліджуваної області в даному дослідженні використовуються словосполучення термінологія кіно/кінематографії, що включають всю велику діяльність по створенню кіно в позначений відрізок часу, тобто як технічну, так і художню, а також теоретичну сфери початкового етапу розвитку кінематографа.

Зазначимо, що подібне узагальнення окремих областей в одну загальну систему понять і термінів характерне і для існуючих словників кінолексики. Представлені словники включають в себе як художні, так і технічні терміни, а також поняття, що стосуються кіноіндустрії та загальної історії медійного мистецтва, що говорить про багатосторонній характер кінолексики, вивчення якої вимагає звернення до термінів з різних областей кінематографії.

Точкою відліку при формуванні термінології кіно стала сама поява нового винаходу і його поширення по всьому світу. Одночасно з'явилася необхідність найменування різних пов'язаних з ним понять, дій, предметів. Введені в мову слова і вирази, однак, змінювалися як під впливом природного лексичного розвитку в конкретній мові, так і завдяки інтернаціональному характеру нового феномена.

Характерною рисою розвитку термінології кіно є також запозичення різних термінів з існуючих на той момент областей мистецтва з уточненням «кіно» вихідного поняття. Незважаючи на те, що кінематограф на ранньому етапі свого існування належав швидше до «низького» типу розваги (в порівнянні з театральним мистецтвом) і спочатку фігурував у вигляді нової форми атракціону, свою лексику майбутнє кіномистецтво черпало багато в чому з області театру. Близькість до театру перш за все ґрунтувалася на візуальній схожості – кінопроекції показувалися в темному залі без світла, публіка сиділа перед екраном, як глядачі в театрі перед сценою. До даної групи слів належать назви професій (*director, actor, actress*), місць показу (*theater*) і самих показів (*performance*) за допомогою додавання «кіно» до згаданих термінів: *кінорежисер, кіноактор, кіноактриса, кіно-театр, кіно спектакль* (раніше частіше писалися через дефіс, пізніше, можливо після становлення терміна в мові, – разом). Технічні терміни кінематографія запозичила з фотографії, так як сам процес зйомки рухомих картин був дуже близький фотозйомці. На ранньому етапі розвитку кінематографа використовується поняття фотографувати рух, одиниця знятого матеріалу іменується фотографією, або картиною, матеріал зйомки – стрічкою.

Розвиток лексики кіно відображає і сам процес розвитку кінематографії – тоді як на ранніх етапах її розвитку для лексики властива часта синонімія, що є характерною ознакою самого формування терміносистеми [11] в міру розвитку кінематографії та зміни її статусу в суспільстві тенденція до синонімії поступово зникає, спостерігається більш точне співвіднесення поняття і його словесного позначення. Це свідчить не тільки про зміцнення нових слів і понять як в загальній, так і згодом в спеціальній лексиці мови, а й про затвердження нового феномена кіно в суспільстві і його статусу і офіційного положення в культурі. У міру розвитку кінематографії пропадає потреба пояснення нових слів і позначень, затверджуються певні найменування для різних явищ, які поступово входять у словниковий

склад мови. У ранній період розвитку кінематографії зустрічається також тенденція конкретизації деяких раніше введених понять, що володіють на початковому етапі полісемією в межах термінологічної системи.

Спосіб формування кінотермінології відображає, таким чином, саму природу кіномистецтва, що є мистецтвом синтетичним. Так само як і кінематографія, що виникла синтезом літератури, театру, образотворчого мистецтва та музики, несе в собі елементи всіх його складових, так і лексичний її склад відображає тенденції її формування та міжнародний характер. Вивчення термінології в історичній перспективі, на думку багатьох лінгвістів, дає більш чітке уявлення про способи, характер і особливості формування спеціальної лексики, що крім спостереження за історичним процесом її розвитку надає інформацію про подальші тенденції в термінології даної сфери і про її сучасний стан [12]. При порівняльному вивченні певних тимчасових інтервалів терміносистем можна виділити різні етапи їх становлення, а в деяких випадках – навіть зрозуміти причину певних змін.

Отже, термінологія кіно, як і будь-яка термінологія нової галузі людської діяльності, формувалася поступово і виявляла риси, характерні для виникнення термінології на ранньому етапі – головним чином недостатню термінологічність. Виникнення термінів в новій галузі також характеризувалося особливою штучністю і свідомою логічною раціональністю, що властиво для виникнення нових терміносистем [13]. Протягом поступального процесу розвитку нової галузі та його неминучого зв'язку з живим процесом розвитку мови зміни відбуваються і на рівні її лексичного складу.

Лексичні засоби передачі в українськомовних перекладах лексики предметної галузі «кінематографія» включають використання словникових відповідників, транскрипції, транслітерації, калькування та деяких комбінацій цих засобів. Зокрема, оскільки кіноіндустрія існує як у країні мови оригіналу, так і в країні мови перекладу, лексичні одиниці на позначення найпростіших понять можуть відтворюватися із використанням словникових відповідників. Це, зазвичай базові поняття кіноіндустрії:

- *shutter* – *затвор*;
- *grain* – *зернистість*;
- *rectifier* – *випрямляч*.

Калькування в термінотворчості займає особливе місце, і це дає підставу розглядати його як окремий термінотворчий прийом.

Калькування як термінотворчий перекладацький прийом являє собою перетин і взаємодію трьох основних прийомів: термінологізацію, термінотворення і термінозапозичень [14].

Приклади калькування:

- *cable* – *кабель*;
- *digital camera* – *цифровий фотоапарат*;
- *flat TV* – *телевізор з плоским екраном*;
- *record-player* – *програвач*.

Калькування як засіб покомпонентної передачі лексичної одиниці застосовується у випадку, коли всі її компоненти мають словникові відповідники в українській мові:

- *electrical current* – *електричний струм*;
- *discharge source* – *джерело розряду*;
- *process background* – *фон процесу*.

Останнім часом словниковий запас мови безперервно поповнюється за рахунок створення нових термінів для вираження понять, що виникли в результаті інтенсивного розвитку науки і техніки. Розглянемо на прикладі терміна «програвач» – *record-player*, який перекладається шляхом калькування. В ході нашого дослідження, ми з'ясували, що існує кілька типів програвачів. Але вони перекладаються вже з допомогою описового перекладу і з використанням аббревіації. Наприклад:

- *automatic turntable* – *програвач з автоматичним управлінням*;
- *intelligent turntable* – *програвач з вбудованим процесором*;

- *Photo CD player* – програвач фотодісков;
- *portable DVD player* – портативний DVD плеєр;
- *portable MP3 / CD player* – портативний програвач MP3 / CD
- *quick-start turntable* – програвач з швидким пуском;
- *radio cassette player* – магнітола;
- *video-disk player* – програвач відеодисків;
- *wave player* – програвач цифрового звукозапису.

При роботі зі складними термінами завдання перекладача полягає в тому, щоб правильно визначити межі цього ланцюжка, а потім, починаючи з обумовленого слова, провести смисловий аналіз кожного елемента, з урахуванням змісту тексту оригіналу, для визначення логічного зв'язку між цими елементами. Причому кожний наступний визначальний елемент аналізується на основі контексту вже перекладеної частини складного терміна. Для виявлення сенсу перекладачеві слід звертатися до контексту і додаткової літератури на мові оригіналу, а для пошуку українського еквівалента – до словників і додаткової літератури на мові перекладу.

Поширеним способом перекладу аудіо-відео техніки є транскрибування і транслітерація (введення в текст перекладу за допомогою графічних засобів мови перекладу відповідного терміна з максимально допустимими засобами фонетичного наближення до його оригінальної фонетичної форми).

Наведемо приклади таких термінів і способи їх перекладу.

Транскрибування – передача звуків іншомовного слова (зазвичай власного імені, географічної назви, наукового терміна) за допомогою букв українського алфавіту.

Прикладом транскрипції з області кінематографічної лексики можуть слугувати такі терміни як:

- *discman* – дискмен;
- *karaoke* – караоке;
- *monoblock* – моноблок.

Транслітерація (повна або часткова) – повна або часткова передача букв іншомовного слова за допомогою літер українського алфавіту. наприклад:

- *printer* – принтер;
- *receiver* – ресивер;
- *scanner* – сканер.

Транскрипція дозволяє відтворити при перекладі лексичні одиниці, які уже було запозичено до української мови із врахуванням їх звукової форми:

- *postproduction* – постпродакшн;
- *pyrotechnician* – піротехнік.

Отже, транслітерація, як і транскрипція, використовується у випадках, коли слово відоме у мові перекладу в його графічній формі:

- *Xenon* – ксенон;
- *monitor* – монітор;
- *dimmer* – димер.

Лексико-семантичні засоби передачі в українськомовних перекладах лексики предметної галузі «кінематографія» включають використання диференціації, генералізації та конкретизації. Диференціація значення викликана тим, що велика кількість слів англійської мови з широкою семантикою не мають еквівалентів в українській мові. У таких випадках словники пропонують декілька значень, що лише частково покривають значення вихідного слова, і перекладач повинен обирати з наявних варіантів таких відповідників, що найкраще підходить до певного контексту.

Диференціація дозволяє передати лексичну одиницю саме з таким значенням, що є доцільним для предметної галузі «кінематографія» шляхом уникнення нерелевантних загальнономовних значень:

- *scene* – постановка;
- *shoot* – знімати;
- *alternating current* – змінний струм.

При передачі кінематографічної лексики генералізація використовується для спрощення понять, які не є типовими для мови перекладу:

- *motion picture camera* – відеокамера;
- *high-speed photography* – високошвидкісна зйомка.

Конкретизація значення – це перекладацька трансформація, що передбачає заміну слова з більш широким значенням у мові оригіналу словом із вузьким значенням у мові перекладу. Конкретизація використовується як засіб передачі кінематографічної лексики у випадку, коли в українській мові наявне більш специфічне іменування поняття, що позначається лексичною одиницею або її компонентом:

- *variac* – регулятор;
- *matte shot* – кадр-маска.

Граматичні заміни – це заміна слова, що належить до однієї частини мови, словом, що належить до іншої (морфологічні заміни), або ж заміна однієї синтаксичної конструкції іншою (синтаксичні заміни) [15]. Граматичні заміни у значній кількості випадків відтворення лексики предметної галузі «кінематографія» часто представлені замінами іменників в іменникових словосполученнях прикметниками, що зумовлено нормами сполучуваності слів у мові перекладу:

- *shadow side* – тіньова сторона;
- *smoke powder* – димовий порошок.

Слід також зважати на неминучих «фальшивих (хибних) друзів» перекладача – переважно інтернаціональні слова, що мають схожу форму у двох (кількох) мовах, але різні значення. Наприклад, термін *episode* в англійській кінотермінології позначає насамперед окрему серію (частину) у багатосерійному фільмі (серіалі, програмі), в українській мові епізод – «сюжетно завершена частина оповідання, фільму, картини, що має відносно самостійне значення» (англійською в цьому значенні – здебільшого *scene*).

Досить часто вузькоспеціалізовані терміни сфери кіно або терміни-архаїзми не мають усталеного перекладу та функціонують у різних варіантах: від транскрипції («спагеті-хорор» – англ. *spaghetti horror*) – до кальки («макаронний фільм жахів») та опису значення: «італійські фільми жахів, розповсюджені наприкінці 60-х рр.». Так само неусталеність термінології спостерігаємо при пошуку відповідника досить поширеної англійської лексеми *editor*. Якщо раніше чітко фіксованим терміном вважалося слово *монтажер*, то в сучасних перекладах спостерігаємо хаотичне нагромадження варіантів (при цьому, не завжди граматично правильних щодо норм української мови, не досить вдалих з погляду фонетики тощо): *режисер по монтажу*, *режисер-монтажер*, *монтажер* тощо. Найбільш адекватним варіантом перекладу цієї мовної одиниці є, на нашу думку, термін *режисер монтажу*, який починає домінувати в титрах сучасних кінофільмів та телепрограм. Не завжди доречним є також транскрибування певних термінологічних одиниць, зокрема *гамблінг пікче* (англ. *gambling picture* – кіно про азартних гравців) – «фільми, у яких азартні ігри складають основу інтриги, невизначеності та гумору». Невідповідність фонетичним нормам української мови, незрозумілість значення цього словосполучення для пересічного мовця ставлять під сумнів доречність цього терміна.

7. Перспективи подальшого дослідження

Проведене дослідження сучасної англomовної терміносистеми кінематографії засвідчило значний науковий потенціал для подальших розвідок у цій сфері. Зважаючи на динамічний розвиток кіномистецтва як міждисциплінарної галузі, що поєднує технічні, естетичні, лінгвістичні та культурні компоненти, доцільним є розширення дослідницького фокусу з урахуванням новітніх тенденцій.

Подальші наукові пошуки можуть бути зосереджені на поглибленому аналізі трансформацій терміносистеми у зв'язку з розвитком цифрових технологій, стрімінгових сервісів, віртуальної та доповненої реальності, які активно впливають на кіновиробництво і породжують нові терміни. Крім того, перспективним напрямом є компаративні дослідження терміносистем різних мов із метою виявлення закономірностей інтернаціоналізації та локалізації термінів.

Актуальним є також вивчення прагматичних аспектів перекладу кінематографічної термінології залежно від типу тексту, жанру, цільової аудиторії та комунікативної мети. Поглиблення аналізу стилістичних функцій термінів у художньому, публіцистичному та науково-популярному дискурсах дозволить розширити уявлення про їхню роль у формуванні смислового поля тексту.

Окрему увагу заслуговує створення двомовних (англо-українських) термінологічних баз даних із фаховою верифікацією, що сприятиме уніфікації перекладацьких рішень і покращенню професійної комунікації. Також перспективним є залучення методів корпусної лінгвістики для вивчення частотності, варіативності та контекстуального вживання термінів у реальних текстах.

Отже, дослідження терміносистеми кінематографії не лише поглиблює лінгвістичні знання, а й має практичну цінність для перекладацької діяльності, термінографії, викладання іноземних мов і культурологічного аналізу. Це дозволяє розглядати досліджуваний об'єкт як перспективний у подальшому науковому розвитку та міждисциплінарній інтеграції.

8. Висновки

Термінологія будь-якої галузі знань є упорядкованою системою термінів, її ознаками вважаються структурованість, усталеність, кодифікованість. Отже, кінематографічна термінологія системно організована, ієрархічно структурована; вона вирізняється цілісністю і унормованістю. У роботі під кінематографічною термінологією розуміємо сукупність термінів на позначення кола понять кінематографічної галузі, що описує діяльність щодо створення рухомих зображень і вміщує у собі поняття кіномистецтва й кіноіндустрії. Це сформована система кінематографічних термінологічних одиниць, що не припинила свого розвитку, та яка підпорядковується дії основних законів національної мови. Кінематографічна термінологія має ознаки, властиві літературній мові, а також свої специфічні риси, і таким чином сприяє професійній комунікації.

Терміносистема кінематографа – упорядкована сукупність термінів для позначення понять кінематографа, які знаходяться в різних зв'язках і відносинах. Терміносистема сфери кіно, як і будь-яка інша, має свої особливості, тому вимагає ретельного аналізу і систематизації. Вона викликає великий інтерес у сучасних вчених, адже є невід'ємною темою на сторінках засобів масової інформації, що робить значну частину кінематографічних термінів широко вживаними серед неспеціалістів.

У сучасній науці існує багато різних моделей, які визначають порядок та способи перекладу термінологічних одиниць. Головне завдання перекладача полягає в тому, щоб засобами іншої мови цілісно й точно передати зміст оригіналу зі збереженням усіх його особливостей. При цьому «цілісність» перекладу варто розуміти як єдність форми й змісту на новій мовній основі. Якщо критерієм точності перекладу є тотожність інформації, що повідомляється різними мовами, то цілісним (повноцінним чи адекватним) можна визнати лише такий переклад, який передає цю інформацію рівноцінними засобами. Інакше кажучи, переклад повинен передавати не тільки те, що виражено оригіналом, але й так, як це виражено в ньому. Ця вимога стосується як перекладу відповідного тексту в цілому, так й окремих його частин.

Проведений аналіз свідчить про те, що в кінематографічних текстах велика кількість загальновживаних слів набувають значень, спеціальних для кінематографічної сфери, тобто

стають вузькогалузевими термінами. Для подолання труднощів, що виникають під час перекладу фахових, зокрема кінематографічних текстів, необхідно ґрунтовно аналізувати спеціальну лексику, вивчати її багатозначність, синонімію, антонімію, особливості словотворення, а також різноманітні скорочення, аббревіатури та власні назви, що простежуються у зазначених текстах.

При перекладі українською мовою англійськомовної кінематографічної термінології застосовуються різні перекладацькі прийоми.

Незважаючи на те, що більша частина англійських термінів кінематографу має суворі відповідники в українській мові, при їхньому перекладі іноді можуть виникати певні труднощі. Наше дослідження показало, що такі проблеми найчастіше були зумовлені відсутністю позначуваного явища в українській мові.

У процесі дослідження ми дійшли висновку, що спеціальна лексика посилює пізнавальну роль, система засобів мовної виразності та зображальності розширюється завдяки включенню до неї термінів. Це є свідченням того, що термінологія слугує важливим джерелом поповнення образних засобів мови. Часто образна функція термінології в текстах супроводжується одночасною оцінкою описуваного, яка буває різноманітною за своєю предметною спрямованістю та експресією.

Список літератури:

- 1) Карабан, В. І. (2004). *Переклад англomовної науково-технічної літератури*. Вінниця: Нова книга.
- 2) Molina, L., & Hurtado Albir, A. (2002). Translation techniques revisited: A dynamic and functionalist approach. *Meta: Journal des traducteurs*, 47(4), 498–512. <https://doi.org/10.7202/008033ar>
- 3) Peterson, B. (2020). *Textiles on film*. Bloomsbury Academic.
- 4) Сливка, Л. І. (2016). *Еволюція кінематографічної термінології: мовознавчий аспект*. Львів: Видавництво Львівської політехніки.
- 5) Кошманова, Н. А. (2019). *Стилістичні особливості термінів у медіатекстах*. Запоріжжя: ЗНУ.
- 6) Pearson, J. (1998). Terms in context. In *Studies in Corpus Linguistics* (pp. 9–40). Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- 7) Селігей, П. О. (2007). Сучасне термінотворення: симптоми та синдроми. *Мовознавство*, (3), 48–61.
- 8) San Martín, A. (2024). What generative artificial intelligence means for terminological definitions. *arXiv*. <https://arxiv.org/abs/2402.16139>
- 9) Vakulenko, M. O. (2023). Term and terminology: Basic approaches, definitions, and investigation methods (Eastern-European perspective). *Terminology Science Review*, 6(1), 14–23. <https://journal-eaft-aet.net/index.php/tsr/article/view/5856>
- 10) Мостовий, М. І. (1993). *Лексикологія англійської мови*. Харків: Основа.
- 11) Демчук, Т. Г. (2017). *Гене́за англomовних термінів, що позначають жанри та піджанри кіно*. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса. <http://journals.donnu.edu.ua/index.php/apv/article/download/4898/4928>
- 12) Національний кінопортал «Кінострічка.com». <http://kinostrichka.com>
- 13) Васи́ляйко, І. Ю. (2013). *Структурно-семантичні особливості термінів-словосполучень у сучасній українській термінології кіномистецтва*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка. <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/22770/1/19-82-86.pdf>
- 14) Максимов, С. Є. (2006). *Практичний курс перекладу (англійська та українська мови)*. Київ: Ленвіт.
- 15) Ковбасюк, Л. А. (2008). *Сучасні лінгвістичні теорії: лекційні, практичні, самостійні модулі та тести*. Херсон: Вид-во ХДУ.

Screen terminology: from lexical framework to translation strategies

Svitlana Radetska

Faculty of Romance and Germanic Philology, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,
Kyiv, Ukraine

ORCID 0000-0002-6117-0682

Abstract: The article examines the modern English-language terminological system of cinematography as an essential component of specialized vocabulary, playing a significant role in intercultural communication and translation practice. Language, particularly specialized vocabulary, reflects cultural, social, and scientific changes, with terms serving not only as outcomes but also as tools for the development of specific fields of knowledge. Cinematography, as a synthetic art form, encompasses technical, artistic, and theoretical components, which are reflected in its terminology. The study emphasizes the dynamic development of film terminology, which has undergone substantial changes under the influence of technological progress, globalization, and interdisciplinary exchange. The article analyzes the sources of term formation, including borrowings from theatre, photography, and literature, as well as methods of term creation such as compounding, derivation, and calquing. The focus is placed on the structural and semantic characteristics of terms, including polysemy, synonymy, evolution, and stability within the language system. The complexity of translating such terms is highlighted, often due to the absence of equivalent concepts in Ukrainian or differences in cultural context. The analysis of translation strategies includes transliteration, calquing, descriptive translation, explication, and other techniques. Particular attention is given to the challenge of rendering terminological units in literary contexts, where terms may acquire evaluative or figurative functions, complicating the translation process. The need for systematizing cinematographic terminology to ensure clarity and precision in professional communication is also underscored. The study stresses that film-related terms have become an integral part of common vocabulary, facilitating their use not only by professionals but also by the general public. The research concludes that English-language film terminology represents a dynamic system that is constantly evolving, reflecting both the development of cinematic art and the transformation of the socio-cultural landscape. Its translation requires a comprehensive approach that takes into account linguistic, cultural, and pragmatic factors.

Keywords: cinematographic terminology, specialized vocabulary, term, English language, translation, structural and semantic features, borrowing, transliteration, calquing, cultural adaptation, language of cinema, professional communication.
